

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

245556

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเรื่อง “การให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่
ชายแดนไทย - ลาว : จังหวัดมุกดาหาร – แขวงสะหวันนะเขต”

โดย
โสภี อุ้นทะยา

กุมภาพันธ์ 2553

สัญญาเลขที่ RDG5110030

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยเรื่อง “การให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์พื้นที่
ชายแดนไทย - ลาว : จังหวัดมุกดาหาร — แขวงสะหวันนะเขต”

โดย

โสภี อุ้นทะยา

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว : จังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต” ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่าย 1 นโยบายข้ามชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพที่ให้ความสำคัญกับการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยเฉพาะเสียงของคนในชุมชน เพื่อนำเสนอความคิดเห็นเชิงนโยบาย ซึ่งได้รับคำปรึกษาจาก ร.ศ.ดร.ศิริพร วัชชวัลคุ และ ดร.เดชา ตั้งสีฟ้า ที่กรุณาให้คำแนะนำอย่างสม่ำเสมอ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ ผ.ศ. ดร. ชูศักดิ์ สุทธิสา ผู้ประสานงานโครงการการบริหารจัดการพื้นที่และเมืองชายแดน เพื่อนร่วมงานวิจัยพื้นที่ชายแดนทุกคน สำนักงานเทศบาลเมืองมุกดาหาร-เมืองโกสอนพมวิหาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้นำ ผู้รู้ และผู้อาศัยในชุมชนพื้นที่ชายแดนที่กรุณาให้ความช่วยเหลือ ร่วมมือ ให้คำแนะนำ และให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่งานวิจัยในครั้งนี้

ความบกพร่องที่ปรากฏในงานนี้ผู้วิจัยยินดียอมรับเพื่อปรับปรุงในการทำงานครั้งต่อไป ส่วนคุณประโยชน์จากงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และผู้มีคุณูปการดังกล่าวข้างต้น ด้วยความสำนึกในพระคุณยิ่ง

โสภี อุ้นทะยา

บทคัดย่อ

ชื่อโครงการ: การให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว
: จังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต

ชื่อนักวิจัย: โสภี อุ้นทะยา

สัญญาเลขที่ RDG 5110030

245556

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้ความหมายและกลไกการสร้าง
ความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และ
เทศบาลเมืองโกลสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต โดยใช้ แนวคิดพื้นที่ชายแดน แนวคิดชาติพันธุ์
สัมพันธ์ และแนวคิดอัตลักษณ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นการศึกษาภาคสนามเป็นหลักในการ
รวบรวมข้อมูล และนำเสนอโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลของการวิจัยแสดงความหมายของพื้นที่ชายแดนที่ไม่อาจให้คำนิยามแน่ชัดลงไปได้
ขึ้นอยู่กับบริบทที่เลื่อนไหลปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ความเชื่อ อำนาจ ผลประโยชน์ การ
ปะทะปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนซึ่งมีการให้ความหมายของพื้นที่ชายแดนดังต่อไปนี้ พื้นที่
ชายแดนคือ พื้นที่ประวัติศาสตร์ร่วมของชุมชนสองฝั่งโขงที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นคนกลุ่ม
เดียวกันมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตกาล บนพื้นฐานของความเชื่อดั้งเดิมและหลักธรรม
ทางพุทธศาสนาที่จัดระเบียบความสัมพันธ์และกฎเกณฑ์อันเป็นจารีตยึดครองที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา
เป็นกลไกในการจัดระเบียบสังคมให้สงบสุข ปัจจุบันพื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่ผลประโยชน์ทาง
การค้า และการท่องเที่ยวที่มีเครือข่ายความสัมพันธ์เป็นวงจรต่อเนื่องเชื่อมโยงพึ่งพาอาศัยกัน มี
ปัญหาความขัดแย้งทางผลประโยชน์ และ พื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่คนอพยพ คนไร้สัญชาติ คนไร้
รัฐที่ต่อสู้ดิ้นรนรอคอยความหวังที่จะได้รับสิทธิเฉกเช่นมนุษย์ทั่วไปที่พึงมี และพื้นที่ชายแดนคือ
พื้นที่ความสัมพันธ์ของเครือข่ายที่ผูกพันกันมานาน เพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์อื่นๆ ซึ่ง
นำไปสู่การดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม โดยมีกลไกในการสร้างความสัมพันธ์ด้วยงานประเพณี-
พิธีกรรมตามยึดครองที่ประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมา บนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนา
การสร้างความสัมพันธ์ด้วยการค้าและการท่องเที่ยวที่ต่างมีผลประโยชน์ร่วมกัน เชื่อมโยง
ความสัมพันธ์ด้วยระบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์ระบบเครือข่าย สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์
นำไปสู่ความสัมพันธ์อื่นๆ เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคม

งานวิจัยครั้งนี้พยายามรวบรวมเสียงของผู้คนในชุมชนที่ไม่อาจเข้าถึงการนำเสนอนโยบาย
ในระดับภาครัฐได้ หากการนำเสนอโยบายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ได้รับฟังเสียง เพื่อ
ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างจริงจังและต่อเนื่อง อาจเป็นแนวทางพื้นฐานของการสร้าง
ความสมานฉันท์ของคนในชาติและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่อไป

Abstract

Definition and Mechanism for Thai-Lao Borderland Relations: a Case Study of Mukdahan Province of Thailand and Savanakat province Laos PDR

245556

This research aims to study about the mechanism and definition on the relationship of people along Thai-Lao border, Mukdahan – Savanakat provinces. The focused concepts are borderland, ethnicity and identity. The research method designs in a quality research that emphasizes on fieldwork data and presented in descriptive analysis. The result shows how the meaning of borderland provides an alternative meaning that combined from the flow and change of the definition, in which depending on time, belief, power, and interaction of the borderland community.

Thai-Laos borderland community or “Chumchon Song-fang Khong” has shared ancestor and rituals. In the past, the social organization contributed peace living. However, during this era of globalization and capitalism, this area has turned into the commercial and tourist zone. Borderland community has faced many challenges and conflicts that arrived from the changes of community. Some of people who migrate are defined as illegal people. They have no status and citizenship, and they are struggle for the right to live in Thailand. This borderland space is also involved with the relationship of kinship and human network since the past; therefore, the community brings people’s ties and relationship across border and state.

The utmost theme for this research is to address the voices of the small people who real living in the borderland community, in order to present the Thai government or policy maker to hear and understand the situation of this people, and hoping that the national policy will take this information to apply appropriated approach in the near future, in order to solve problems that occurred in Thai-Laos border, and to encourage a better foreign relationship within neighboring countries.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหา	1
1.2 คำถามหลักในการวิจัย	5
1.3 วัตถุประสงค์	5
1.4 ขอบเขตการวิจัย	5
1.5 ระเบียบวิธีวิจัย	7
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	8
1.7 แนวคิดในการวิจัย	8
1.8 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	13
2 ประวัติศาสตร์ ตำนาน เรื่องเล่า จังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต	26
2.1 มุกดาหาร : เมืองใหม่ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน	27
2.1.1 สภาพภูมิประเทศ	27
2.1.2 เทศบาลเมืองมุกดาหาร	31
2.1.3 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดมุกดาหาร	33
2.1.4 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ : เรื่องเล่าสืบสานความเชื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์	35
2.2 แขวงสะหวันนะเขต : เมืองประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่และอุดมสมบูรณ์	48
2.2.1 สภาพภูมิประเทศ	48
2.2.2 ประวัติความเป็นมาของแขวงสะหวันนะเขต	50
2.2.3 เทศบาลเมืองไกสอนพมวิหาน	53
2.2.4 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเมืองไกสอนพมวิหาน	53
2.3 ความสัมพันธ์ของประวัติศาสตร์เรื่องเล่าเมืองชายแดน	60
3 การค้าขาย การท่องเที่ยว : ผลประโยชน์ร่วมกันบนพื้นที่ชายแดน	63
3.1 ตลาดอิน โดจิ้น : ความสัมพันธ์บนพื้นที่ผลประโยชน์	64
3.1.1 พัฒนาการของตลาดอิน โดจิ้น	64
3.1.2 ความขัดแย้งในตลาดอิน โดจิ้น	67
3.1.3 ความหลากหลาย : เส้นซ์ของตลาดอิน โดจิ้น	69
3.1.3 เครื่องช่วยความสัมพันธ์การค้าและบริการ	70
3.1.4 ถนนคนเดินริมฝั่งโขง : กลวิธีส่งเสริมการค้าและการท่องเที่ยว	71
3.1.5 สินค้าหนีภาษี : บรรยากาศที่มีรสชาติของพื้นที่ชายแดน	72

บทที่	หน้า
3.2 การค้าและการท่องเที่ยวในเมืองโกสอนพมวิหาน	74
3.2.1 กลวิธีการค้าของแม่ค้าชาวไทยในเมืองโกสอนพมวิหาน	74
3.2.2 เครือข่ายความสัมพันธ์ทางการค้าและการท่องเที่ยว	77
3.3 ระบบอุปถัมภ์ : ความสัมพันธ์อำพราง	81
4 คนไร้รัฐ	85
4.1 ชาวลาวอพยพ : คนไร้รัฐ	85
4.2 ยามี่ ผู้ให้กำเนิดคนไร้รัฐครอบครัวหนึ่งในชายแดนมุกดาหาร	88
4.2.1 น้อย : เกิดในประเทศไทยแต่เป็นคนไร้รัฐ	90
4.2.2 น้องเบนน้องบิ่งกับอัตลักษณ์ของความเป็นไทย	91
4.3 ความหวังของคนไร้รัฐ	93
5 รักไร้รัฐ : ความสัมพันธ์ไร้พรมแดน	97
5.1 หญิงไทยสานสายสัมพันธ์เครือข่ายที่ชายแดนแผ่นดินลาว	97
5.2 หนุ่มลาวสานสายใยรักบนชายแดนไทย	101
5.3 สาวลาวกับหนุ่มไทยบนเส้นกั้นพรมแดน	103
6 เสี่ยงที่มีความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดน	106
6.1 เสี่ยงจากชุมชน : นิยามความหมายพื้นที่ชายแดน	107
6.1.1 พื้นที่ประวัติศาสตร์ร่วมของชุมชนสองฝั่งโขง	107
6.1.2 พื้นที่ผลประโยชน์ทางการค้าและการท่องเที่ยว	112
6.1.3 พื้นที่ชายแดนคือพื้นที่คนไร้รัฐ	112
6.1.5 พื้นที่ชายแดนคือพื้นที่เครือข่าย	113
6.2 กลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดน	114
6.2.1 ศาสนาและความเชื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์	114
6.2.1.1 พิธีกรรม : พลังแห่งการจัดระเบียบความสัมพันธ์	116
6.2.1.2 งานประเพณีประสานความสัมพันธ์	126
6.2.1.3 งานบุญเชื่อมความสัมพันธ์ : ทอดกฐินน้ำบนแพขนานยนต์	130
6.2.1.4 พิธีทำบุญตักบาตรสามแผ่นดิน	131
6.2.2 การค้าและการท่องเที่ยว : ผลประโยชน์เชื่อมความสัมพันธ์	132
6.2.3 ระบบอุปถัมภ์เชื่อมความสัมพันธ์	133
6.2.4 ความสัมพันธ์ระบบเครือข่าย	134
6.2.5 ผู้หญิงประสานความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดน	134

บทที่	หน้า
7	138
สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย	138
อภิปรายผล	139
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	143
ข้อเสนอแนะในการศึกษาและการวิจัยครั้งต่อไป	145
บรรณานุกรม	146